

УДК 796(07)

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Гончар Галина Іванівна, кандидат наук з фізичного виховання та спорту.

Безверхня Галина Василівна, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, кафедра теорії і методики фізичного виховання.

Анотація. В статті розглянуто проблеми професійної підготовки та вдосконалення фахівців в галузі фізичної культури і спорту, проведено аналіз наукових публікацій, присвячених оптимізації освітнього процесу підготовки фахівців у сфері ФК і С. В роботі особлива увага надається особистісному підходу, який забезпечує розуміння, пізнання, розвиток і самореалізацію особистості майбутнього фахівця в його цілісності і гармонійності. Проаналізовано теорію особистісноорієнтованого навчання, зміст безперервної педагогічної практики, від якої залежить професійна підготовка майбутніх фахівців.

Мета дослідження: проаналізувати особливості професійної діяльності викладача фізичного виховання та проблеми вдосконалення підготовки фахівців в галузі ФВ та С. **Методи дослідження:** аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура, професійна діяльність, педагогічна діяльність, учитель, фізкультурна освіта, підготовка фахівців.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. В даний час в системі освіти інтенсивно пошук шляхів підвищення ефективності навчального процесу для максимального наближення систем підготовки випускників вищих навчальних закладів до моделі професіонала [3; 4; 9].

Аналіз проблеми професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури і спорту свідчить, що в наукових дослідженнях вона розглядається з точки зору виконання конкретної професійної діяльності, оволодіння сукупністю знань в освітній сфері «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини», розвитку емоційно-ціннісних відносин, моральних норм та вміння передачі цих знань і цінностей фізичної культури учням.

Особливістю фізкультурної освіти є те, що студент повинен не тільки засвоїти знання, але й оволодіти руховими вміннями та навичками, які вимагають відповідної фізичної підготовленості, а також вміннями передати свій руховий досвід школярам [1; 2;].

Таким чином, фізкультурна освіта як особливий вид соціокультурної діяльності функціонує на «перехресті» сфери пізнання, в якій репродукована логіка об'єктивної реальності та діяльності викладання як специфічної сфери життєдіяльності людини, тобто логіки цінностей, адекватних як природного світу, так і світу культурно-цивілізаційних явищ [5;6].

Згідно трактування авторів Т.Ю. Круцевич, О.М. Мельник, дійсна освіта повинна забезпечувати студенту синтез знання і оцінки, тобто інтегрувати гносеологічну і аксиологічну складові. Соціальний сенс освітньої діяльності полягає в забезпеченні двох основних процесів, це - передача учням соціального досвіду, накопиченого людством, і перетворення навколишньої дійсності. Процес передачі соціального досвіду реалізується через спеціально організовану педагогічну діяльність.

Проблеми підготовки кадрів у галузі фізичної культури та спорту постійно перебувають у полі зору фахівців як в Росії, так і в Україні.

Аналізуючи сучасний стан вищої освіти в Росії, А. М. Тихонов, А. В. Баженов вказують на повну відсутність взаємозв'язку між професійною освітою, науково-дослідною роботою і практичною діяльністю. Ця обставина посилює невідповідність змісту освіти та освітніх технологій сучасним вимогам та завданням забезпечення конкурентоспроможності російської освіти на світовому

ринку освітніх послуг, що негативно впливає на готовність російської системи освіти до інтеграції у світовий освітній простір [8].

До такого висновку приходять і українські вчені Е.Л. Можаяєв, С.О. Рясса. Хоча Україна і приєдналася до Болонської конвенції, модернізація національної системи вищої освіти має тільки деякі спільні ознаки з Болонським процесом, а по більшості напрямків вона йому не відповідає.

Перебудована національна система освіти, в тому числі і фізкультурної, у напрямках, позначених Болонською декларацією, вимагає виділення пріоритетних напрямів її удосконалення.

Аналіз наукових публікацій, присвячених оптимізації освітнього процесу підготовки фахівців у сфері фізичної культури і спорту свідчить про їх різноманіття.

В освітній сфері «фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» в Україні підготовка здійснюється за трьома напрямками: «фізичне виховання», «спорт» і «здоров'я людини», які в свою чергу на рівні магістратури діляться ще на кілька спеціальностей. Кожна з цих спеціальностей (викладач фізичного виховання, тренер з виду спорту, викладач фізичної реабілітації та ін.) Мають також свої специфічні особливості.

Дослідження Ю. В. Коваленко свідчить про неготовність випускників фізкультурних ВНЗ на високому професійному рівні керувати процесом фізичного виховання дітей дошкільного віку. Автор

виділяє умови підвищення ефективності професійної підготовки студентів, які є своєю цю спеціальність:

- формування професійної готовності студентів до фізичного виховання дітей дошкільного віку, суть якої полягає в єдності мотиваційного (сформованість інтересу і потреби до майбутньої професії, до здорового способу життя); когнітивно-діяльного (професійні знання, вміння та навички), особистісного (професійно значущість і особистості),

здоров'язберігаючого (рівеньфізичногоздоров'я, рівеньфункціональноїпідготовленості) компонентів з урахуванняїхвзаємодії;

- інтеграціязнаньзагальних основ фізичноговиховання і особливостейпсихофізичногорозвиткудітейдошкільноговіку;

- реалізаціяспецифічнихпринципівпріоритетуособистостімайбутньогофахівця, безперервність і багаторівневістьосвіти, необхідністьінтенсифікаціїнавчальногопроцесу, врахуванняспецифікимайбутньоїпрофесії.

Доситьсерйозною проблемою є підготовкафахівців з адаптивного фізичноговиховання.

В даний час в Україніфункціонує 385 спеціальнихзагальноосвітніхшкіл та шкіл-інтернатів з контингентом 48,5 тис. чол. Щорокузменшується на 1% - 2 тис. Кількістьвихованцівінтернатів для дітей з особливими потребами, щопов'язано з їхінтеграцією в загальноосвітнінавчальнізаклади.

Разом з тим, орієнтуючись на світовийдосвід, в Україні все більшевикористовуєтьсяспільна форма навчання та вихованнядітей з особливими потребами та їхздоровиходнолітків. За даними О. М. Мельник, з 100 тис. Дітей з особливимиосвітніми потребами, якіінтегровані в загальноосвітнішколи, 45% становлятьдіти-інваліди. Цедіти, якімаютьпроблемирозумовогорозвитку, сенсорніпорушення (глухі, зізниженим слухом, сліпі, слабозорі), з порушенням опорно-руховогоапарату. Однак, організаційно-методичніосновинавчальногопроцесу в загальноосвітніх школах орієнтовані на дітей, які нормально розвиваються, так як проблема визначенняособливостейпобудови і методики занять фізичною культурою з дітьми з особливими потребами в навчальнихпрограмахпідготовкивчителівфізичноїкультури залишаєтьсяневирішеною.

В цілому, питань професійної підготовки фахівців у сфері фізичної культури і спорту присвячено досить велику кількість робіт. Деякі з них присвячені обґрунтуванню змісту навчальних дисциплін.

Зверталася увага на модульно-рейтингове навчання; рейтинговий контроль у процесі навчання; впровадження оцінки ECTS (Європейська кредитно-трансферна система) в систему фізкультурної освіти; психолого-педагогічні основи професійної підготовки.

У науковій літературі особлива увага надається особистісному підходу, який забезпечує розуміння, пізнання, розвиток і самореалізацію особистості майбутнього фахівця в його цілісності і гармонійності. Це можливо за умови особистісно спрямованої трансформації форм і методів навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах [7]. Автор зазначає, що принцип особистісного підходу, покладений в основу побудови особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері фізичного виховання і спорту піднімає останню на новий, більш якісний рівень функціонування.

Особистісно орієнтована освіта майбутніх фахівців у фізичній культурі і спорті реалізується в діяльності, яка має і зовнішні атрибути спільності, і своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій.

Особистісно орієнтована освіта відрізняється від традиційної, яка переслідує мету функціональної, предметно-речової освіченості людини, що використовує особистість в якості засобу, тим що розглядає механізми особистісного існування людини: рефлексію, вибірковість, відповідальність, автономність та ін. як самоціль освіти. Даної мети в кінцевому рахунку підпорядковані його змістовні і процесуальні компоненти.

На думку Є. М. Губіної, основною процесуальною характеристикою особистісно орієнтованої освіти є навчальна ситуація, яка актуалізує і робить затребуваними особистісні функції учнів. В. В. Серіков і Е. А. Крюкова пропонують використання різнорівневих особистісно орієнтованих завдань;

засвоєння змісту в умовах діалогу особливої дидактико-комунікативного середовища, що забезпечує суб'єктно-сміслове спілкування, рефлексію, самореалізацію особистості: імітацію соціально-рольових і просторово-часових умов, що вимагають від студентів прояву особистісних функцій в умовах внутрішньої конфліктності, змагання («Технологія імітаційних ігор»).

Розвиваючи теорію особистісноорієнтованого навчання, В. В. Лобачев звертає увагу на компетентнісний підхід, виділяючи три групи професійно-педагогічних компетенцій: компетентності, що відносяться до самого себе як особистості, як до суб'єкта життєдіяльності; компетентності, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми; компетентності, що відносяться до діяльності людини, які проявляються у всіх її типах і формах. Для реалізації компетентнісного підходу В. В. Лобачев пропонує інноваційну педагогічну технологію називаючи її «квазіпрофесійною технологією навчання». Суть даної технології полягає в тому, що в базові спортивні дисципліни впроваджувалися елементи теорії і методики фізичної культури в школі.

В основу квазіпрофесійної технології покладені психолого-педагогічні принципи (Ю.М. Орлов):

1. Імітаційного моделювання умов професійної діяльності.
2. Принцип спільної діяльності учнів.
3. Принцип діалогічного спілкування, як необхідна умова вирішення навчальних проблем, підготовки та прийняття узгоджених рішень і т.п.
4. Принцип проблемності.
5. Принцип двуплановості ігрової навчальної діяльності, згідно з яким діяльність професійного характеру, виконувана студентами в квазіпрофесійній діяльності, носить одночасно діловий та ігровий характер.

Продовжуючи тему компетентностей, наводимо дані А. М. Тихонова, який пише, що сьогоденній вчитель не відповідає вимогам сучасної освіти саме низьким рівнем суб'єктивного контролю і невмінням вирішувати проблеми, що є однією з ключових компетентностей [8].

Те ж саме стосується й іншої ключової компетентності - комунікативної та психологічного здоров'я. Індикаторами комунікативної компетентності автор вибрав способи вирішення конфліктних ситуацій і вміння давати словесну інструкцію в усній і письмовій формі. В результаті досліджень автор приходять до висновку, що вчителі в основній масі не можуть відмовитися від авторитарної школи, більше 60% не змогли прийти до суб'єкт-суб'єктним відносинам з учнями. На практиці виникають проблеми із застосуванням принципів демократизації, гуманізації та діяльнісного підходу [8].

Досліджуючи самоактуалізацію (або психологічне здоров'я по А. Маслоу), А. М. Тихонов пише, що вчителів фізичної культури в основному відрізняють середні показники за всіма шкалами, що є нормою, крім самоповаги і самосприйняття. Середні дані за цими шкалами відповідають самоактуалізуючим особистостям, що ускладнює вихід на міжособистісний рівень спілкування, тому уявлення про природу людини у них не таке райдужне, як про себе.

У роботі Е. В. Самойлової звертається увага на доцільність переорієнтації акцентів освітнього процесу у ВНЗ з оцінки знань дидактичних одиниць Державного освітнього стандарту на розуміння компетенції фахівця з вищою освітою, конкурентоспроможного на ринку праці і затребуваного роботодавцем.

Автор конкретизує проблему цілепокладання професійної успішності майбутнього фахівця в галузі фізичної культури з виявленням основних причин:

- відсутність інформації про алгоритм постановки професійних цілей;
- відсутність методичного супроводу постановки професійних цілей;
- відсутність технологічних знань, умінь і навичок постановки професійних цілей;
- відсутність традицій постановки професійних цілей у професійному соціумі. Перераховані вище причини відсутності прогнозованої професійної успішності призводять до інтуїтивного підходу до формулювання професійних

цілей, неефективного плану професійного розвитку, іноді ускладнює професійну самореалізацію.

На відсутність концепції організації самоосвітньої діяльності студентів звертають увагу О. Л. Карпова та Є. Ю. Скочілова. Автори провели теоретико-методологічний аналіз проблеми, визначили зміст компонентів самоосвіти студентів, розробили критеріально-діагностичну базу. Ними теоретично обґрунтовано комплекс педагогічних умов сприяння самоосвітньої діяльності.

У ході експериментального дослідження були апробовані основні функції взаємозалежної аудиторної та позааудиторної діяльності: мотивуючі (задоволеність студентів власними досягненнями); інтегруючі (з'єднання загальних і спеціальних міжпредметних знань); накопичувальні (освоєння соціального досвіду людства, збагачення додатковими знаннями і навичками спілкування); компенсаторні (подолання недоліків вузькоспеціальної освіти та особистісного розвитку); практичні (освоєння різних способів діяльності); розвиваючі (вдосконалення особистісних і професійно значущих якостей, розвиток досвіду самостійного проектування власної життєдіяльності).

Говорячи про зміст професійної підготовки студентів, А. М. Куликова дає визначення технології навчання, яка розглядається як проект педагогічного управління навчальною діяльністю, що забезпечує функціонування педагогічної системи згідно заданим цілям освіти та розвитку навчаючихся.

Дослідження автора присвячені проектуванню змісту безперервної педагогічної практики, від якої залежить професійна підготовка майбутніх фахівців. Зміст безперервної педагогічної практики представляється як соціальний досвід, який засвоюється конкретною особистістю. Заломлюючись через внутрішній світ особистості, освоєний соціальний досвід стає суб'єктивним, маючи таку структуру:

- 1) знання особистості (когнітивний компонент);
- 2) уміння і навички (операційний компонент);
- 3) досвід творчої діяльності (креативний компонент);

4) особистісні смисли, ціннісні відносини (мотиваційно-орієнтаційний компонент).

У педагогічній практиці, на думку автора, представлені в основному когнітивний і операційний компоненти, і меншою мірою присутні креативний і мотиваційно-орієнтаційний компоненти. Це вимагає вдосконалення педагогічних технологій з точки зору особистісноорієнтованого навчання, з висунуттям на перший план мотиваційно-орієнтаційної та креативного компонента професійної підготовки студентів.

Удосконалення особистісноорієнтованого навчання А. М. Тихонов пропонує через інтеграцію, упорядкування міжпредметних зв'язків психолого-педагогічних, загальнопрофесіональних та інших блоків дисциплін освітнього стандарту.

Знаючи теоретичні основи інноваційних технологій, але займаючись на практичних заняттях зі спеціальних дисциплін за технологією традиційного навчання, випускники ВНЗ не можуть їх застосувати у практичній діяльності. Тому автор пропонує викладачам спеціальних предметів інтегрувати знання загальних професійних дисциплін у викладання своїх курсів. Враховуючи інноваційний характер сучасної освіти, необхідно створити інноваційне середовище в усіх курсах дисциплін.

При дослідженні формування професійної майстерності студентів на основі особистісно-орієнтованої технології освіти, А. А. Зіннатнурова (2008) звертає увагу на поняття «професійна спрямованість», яка визначається як система активних відносин особистості до обраної діяльності. Характеризується ця система інтересом, життєвими установками пов'язаними з професією вчителя, інтересом до психолого-педагогічних наук, самостійністю і активністю, успішністю діяльності, задоволеністю нею.

Автором було виявлено три рівня професійної спрямованості: високий рівень визначається оптимальним поєднанням власне-педагогічної предметної спрямованості; середній рівень характеризується переважанням предметної

спрямованості; низький рівень - наявністю предметної спрямованості і відсутністю власне педагогічної.

Високий рівень характеризується потребою студента в самоствердженні, здатністю мати відповідний рівень самооцінки і т.п., сприяє формуванню як власне-педагогічної, так і предметної спрямованості. На формування власне-педагогічної спрямованості впливає переважання потреби у визнанні, потреби зайняти своє місце в соціальному середовищі. Переважання потреби в досягненні мети, високий рівень домагань сприяє формуванню предметної спрямованості.

Висновки. Вивчення проблем професійної підготовки студентів фізкультурних спеціальностей свідчить про переважне відставанні їх не стільки в предметній підготовці, скільки в професійній спрямованості особистості до освоєння майбутньої професії. В основі формування професійної спрямованості особистості лежить потребно-мотиваційна сфера, пов'язана з інтересом до обраної професії, життєвими цінностями, самостійністю, активністю, спрямованістю на досягнення мети, самоактуалізацією. Дані проблеми лежать у сфері особистісноорієнтованого навчання, на які вказують багато авторів, однак досліджень у цій області, які розкривають структуру потребностно-мотиваційної сфери студента, який освоює професію викладача фізичного виховання, вкрай недостатньо.

Перспективи подальших досліджень. Подальше вивчення мотиваційної структури студентів, які засвоюють професію вчителя фізичної культури, тренера, її динаміки в процесі навчання в ВНЗ, які впливають на відношення студентів до навчання і опанування професією.

Список використаної літератури:

1. Акулова К. Ю. Педагогические условия формирования у студентов готовности к самопознанию в процессе физического воспитания :автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / К. Ю. Акулова. –

М., 2006. – 24 с.

2. Астафьев В. С. Формирование потребностей в самостоятельных занятиях физическими упражнениями в структуре физической культуры личностей / В. С. Астафьев, В. В. Борисов // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 8. – С. 11–15.

3. Бондар Р. Стратегія і тактика підготовки вчителя для реалізації завдань Болонського процесу / В. Бондар, І. Шашошнікова // Освіта і управління. – 2006. – Т. 9. – № 3–4. – С. 24–26.

4. Давиденко Д. Физическая культура и культура здоровья студентов / Д. Давиденко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 65–70.

5. Клопов Р. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій: теорія і практика / Р. В. Клопов ; за ред. С. О. Сисової. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. – 386 с.

6. Круцевич Т. Ю. Формування фізичної культури студентів у системі фізичної освіти / Т. Ю. Круцевич, О. Ю. Марченко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – К. : Олімпійська література, 2009. – № 2. – С. 78–81.

7. Матвійчук Т. В. Формування і виховання студента як суб'єкта фізичної культури / Т. В. Матвійчук // Інститут фізичного виховання і спорту. Сер. 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура». – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 13. – С. 362–366.

8. Турчина Н. І. Педагогічні особливості моделей фізичного виховання студентів ВНЗ на різних курсах навчання : дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.02 / Турчина Наталія Ігорівна. – Київ, 2009. – 204 с.

9. Sany Choices for Study in United States / Education USA: Now to chose

to study at university // The standart. Higher and professinal Education. –
Sunday, SepteSber 8. – 2008. – SuppleSent 23.

ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА

Безверхняя Галина Васильевна, Уманскийгосударственный педагогический университет имени Павла Тычины, декан факультета физического воспитания, кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент.

Гончар Галина Ивановна, кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, преподаватель кафедры теории и методики физического воспитания, Уманскийгосударственный педагогический университет имени Павла Тычины.

Аннотация. В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки специалистов и совершенствование в области физической культуры и спорта, проведен анализ научных публикаций, посвященных учебному процессу при подготовке специалистов в области ФК и С. В работе особое внимание уделяется индивидуальному подходу, который обеспечивает понимание, познания, развитие и самореализация личности как будущего профессионала в его целостности и гармонии. Проанализированы теория личностно-ориентированного обучения, содержание непрерывного обучения педагогической практике, от которой зависит профессиональная подготовка будущих специалистов.

Ключевые слова: физическое воспитание, физическая культура, профессиональная деятельность, педагогическая деятельность, учитель, физкультурное образование, подготовка специалистов.

THE PROBLEMS OF IMPROVING THE PROFESSIONAL PREPARATION IN THE FIELD OF PHYSICAL TRAINING AND SPORTS

Bezverkhnya Galina, Uman State Pedagogical University named after P. TychnaUman, Dean of the Faculty of Physical Education, PhD in physical education and sport, associate professor

GalynaGonchar, PhD in physical education and sport, Theory and Methodology of Physical Training department, Uman State Pedagogical University named after P. TychnaUman

Annotation. The article considers the problem of specialists's professional preparation and improvement in the field of physical training and sports, the analysis of scientific publications devoted to the educational process in the preparation the specialists in the field of FT and S. In this paper our attention is paid on the personal approach that provides understanding, knowledge, development and self-fulfilment of individuality as future professional in his or her integrity and harmony. Analyzed the theory of personal-centered training, the content of uninterrupted teaching practice, on which depends the training of future professionals.

Keywords: physical education, physical culture, professional activities, teaching activities, teacher, physical education, training of specialists.